

СЕКЦІЯ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 372.882

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПРЕДМЕТУ «ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА» ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Батрак Т.В., викладач
кафедри англійської філології

Миколаївський державний університет імені В.О. Сухомлинського

У статті розглядається проблема професійної підготовки майбутніх вчителів предмету «Зарубіжна література», аналізується поняття «підготовка» та «готовність» у контексті педагогічної освіти. Особливу увагу автор приділяє виховному потенціалу зарубіжної літератури як виду мистецтва та носію національних та інтернаціональних морально-естетичних цінностей, що впливає на формування особистісних якостей студента, сприяє культурно-естетичному самовизначенню та розвитку полікультурних якостей майбутнього педагога; автор підкреслює необхідність вивчення сучасної зарубіжної літератури та культури для формування професійних якостей майбутнього педагога.

Ключові слова: професійна підготовка, готовність, зарубіжна література, сучасний, самовизначення, полікультурний.

В статье рассматривается проблема профессиональной подготовки будущих учителей предмета «Зарубежная литература», анализируется понятие «подготовка» и «готовность» в контексте педагогического образования. Особое внимание автор уделяет воспитательному потенциалу зарубежной литературы как виду искусства и носителю национальных и международных нравственно-эстетических ценностей, который влияет на формирование личностных качеств студента, способствует культурно-эстетическому самоопределению и развитию поликультурных качеств будущего педагога; автор подчеркивает необходимость изучения современной зарубежной литературы и культуры для формирования профессиональных качеств будущего педагога.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, готовность, зарубежная литература, современный, самоопределение, поликультурный.

Batrak T.V. TEACHERS OF THE SUBJECT "FOREIGN LITERATURE" TRAINING AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

The problem of training future teachers of the subject "Foreign literature", analyzes the concept of "preparation" and "willingness" in the context of teacher education. Particular attention is paid to the educational potential of foreign literature as an art form and a medium of national and international moral and aesthetic values, which affect the formation of personal qualities of the student, promotes cultural and aesthetic self-determination and the development of multicultural qualities of the future teacher; the author emphasizes the need to study modern foreign literature and culture for the formation of professional qualities of the future teacher.

Key words: professional training, foreign literature, readiness, modern, multicultural, self-determination.

У Національній доктрині розвитку освіти метою державної політики визначено «створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти» [8].

Досягнення цієї мети полягає не тільки у процесі накопичення великих об'ємів знань з різних дисциплін, а й розвитку духовної культури та моральних уподобань особистості, її естетичного розвитку. На шляху

до цього стоїть предмет «Зарубіжна література», який сприяє формуванню моральних рис та устоїв, чеснот, естетичної культури, емпатії учнів, трансформації природних можливостей естетичного розвитку особистості у сталі здібності та таланти. Реалізація поставлених перед освітою сьогодні завдань багато в чому залежить також від рівня професійної підготовки майбутнього вчителя «Зарубіжної літератури». Адже педагог в змозі спрямувати духовний розвиток учня лише за умови того, що він сам є творчою, морально та духовно розвиненою особистістю.

Як зазначає Л. Мірошніченко: «Студент, який обрав «професію з мужньою совістю», бере на себе відповідальність бути ідеалом для своїх майбутніх учнів. Людством усього

світу визнано, що найкращий спосіб освіти і виховання – це особистий приклад учителя» [6, с. 84]. Саме тому вкрай актуальним є питання професійної підготовки майбутніх вчителів предмета «Зарубіжна література».

У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» зазначається, що оптимізація підготовки педагога до продуктивної реалізації його професійно-творчого потенціалу в педагогічній діяльності є важливим і невідмінним внеском до вдосконалення системи вітчизняної освіти [8]. Професійне становлення педагога, розвиток його особистісного потенціалу, починається набагато раніше здійснення професійної діяльності, а саме – на стадії оволодіння нею, під час навчання у вищому навчальному закладі. Отже, завданням вищої педагогічної школи є розкриття та розвиток потенціалу майбутнього вчителя, розвиток та перетворення його здібностей у стійку особистісну установку успішної професійної діяльності.

Проблему професійної підготовки вчителів досліджували О. Алексюк, Г. Васянович, С. Гончаренко, О. Дубасюк, І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Пехота, О. Щербаков.

Під професійною підготовкою вчені розуміють засвоєння знань та соціальних цінностей для їх подальшої реалізації у повсякденному житті, пізнавальній або навчальній діяльності. Науковці розділяють поняття «учіння» – набуття знань для подальшої педагогічної діяльності та «готовність» – наявність у педагога професійної компетентності, знань, навичок, необхідних для виконання майбутніх завдань, пов'язаних з роботою в школі.

Психологи визначають поняття «готовність» як «стан мобілізації всіх психофізичних систем людини, що забезпечують ефективне виконання певних дій» [9, с. 48].

Вивчаючи питання готовності до професійної діяльності, Л. Кондрашова [4, с. 86] визначає такі її компоненти:

1) мотиваційний (включає професійні інтереси, позитивне ставлення до професії, прагнення займатись нею);

2) орієнтаційний (професійна етика, ідеали, погляди, принципи, переконання, готовність діяти відповідно до них.);

3) пізнавально-оперативний (професійна спрямованість сприймання, уваги, уявлень, пам'яті, педагогічне мислення, педагогічні здібності, знання, необхідні для успішного здійснення професійної діяльності);

4) емоційно-вольовий («почуття, вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг і результативність діяльності педагога; емоційний тонус, емоційна сприйнятливність, цілеспрямованість, самовладання,

наполегливість, ініціативність, рішучість, самостійність, самокритичність, самоконтроль» [4, с. 101].

5) психофізіологічний (впевненість у власних силах, уміння все розпочати доводити до кінця, стриманість, здатність регулювати власну поведінку, професійна працездатність, активність);

6) оцінюючий (здатність правильно оцінювати власну підготовку та роботу, її відповідність оптимальним педагогічним зразкам).

Готовність до педагогічної діяльності Г. Троцько визначає як «цілісне, складне, особистісне утворення, що забезпечує високий рівень педагогічної діяльності і охоплює професійно-педагогічні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, вміння долати труднощі, оцінювати наслідки своєї праці, професійно самовдосконалюватись» [12, с. 16].

Професійна підготовка вчителя зарубіжної літератури – це процес оволодіння запасом знань, умінь, навичок, досвіду практичної діяльності та набуття педагогічної майстерності майбутнім педагогом. У цьому процесі центральним є засвоєння студентом загальнолюдських цінностей, стимулювання його до саморозвитку та самовиховання, формування прагнення до творчого розвитку та самовираження. Творчий потенціал студентів найбільш ефективно формується під час знайомства із творами мистецтва та у процесі самостійної творчості.

Щоб сприяти гармонійному розвитку учнів та формуванню їх морально-естетичного світобачення, викладач дисципліни «Зарубіжна література» повинен:

- володіти високоморальним потенціалом;
- мати високу шкалу цінностей та прагнути її збагатити;

- сприяти формуванню ціннісної орієнтації учнів;

- сприяти реалізації таких функцій літератури, як пізнавальна, оціночна, сугестивна, гедоністична, евристична, виховна;

- мати високий рівень професійної компетентності та педагогічної культури;

- поважати культурні прояви інших народів та бути здатним виховати розуміння та повагу до них у своїх учнів;

- сприймати предмет «Зарубіжна література» як потужний засіб впливу на формування гуманістичного світогляду студентів і гармонійний розвиток їх особистості.

Особливості навчальної та виховної діяльності вчителя зарубіжної літератури у загальноосвітній школі в умовах інформаційно-культурних змін зумовлюють потребу оновлення змісту їх фахової підготовки, впровадження нових форм та технологій.

Предмет «Зарубіжна література» долучає студентів до світу прекрасного, який концентрується у художніх творах, природі, суспільній діяльності, спілкуванні та взагалі в житті, тим самим сприяючи творчому розвитку та духовному збагаченню особистості, формуванню переконань та здатності аргументовано їх відстоювати, поважаючи при цьому думку інших. Викладання зарубіжної літератури, на нашу думку, має бути організовано таким чином, щоб ситуації, які описано у творі, знайшли відгук у душі читача, стали близькими і зрозумілими, допомогли знайти відповіді на питання, що хвилюють молоду людину. Як зазначає Є. Волощук: «Курс зарубіжної літератури – значно більше, ніж будь-який інший курс національної літератури, розімкнутий у простір світової культури, і тому його завдання – не тільки конструювати низку першорядних імен у їхньому взаємозв'язку, скільки висвітлювати духовний і естетичний досвід (індивідуально-авторський, національний, культурно-історичний), який втілюється в конкретному творі» [1, с. 7]. Наприклад, вивчення оповідання Ф. Кафки «Перевтілення» породжує думки про взаємовідносини у родині, переосмислення ролі кожного члена сім'ї, незалежно від фінансового становища, вчить людяності, щирості, милосердю, змушує замислитись над суттю свого існування. Творчість А. Камю спонукає молодь замислитись над вічним питанням: «чи краще скоротитись обставинам, чи, попри все, відстоювати право на власне життя, власні переконання».

Студенти педагогічних вузів – представники інтелектуальної і моральної еліти українського суспільства, тому вищі навчальні заклади мають створити необхідні умови для вільного всебічного розвитку молоді, формування її мислення, загальної та естетичної культури. Вивчення іноземного, відмінного від національного, сприяє виявленню індивідуальності через відмінності від інших, допомагає формуванню розуміння іншого та сприйняттю його існування як норми, вчить толерантності та поваги.

Пізнання культури – це знайомство із системою цінностей народу, не просто розуміння іншого, а духовне вдосконалення студентів на базі нової культури в її діалозі з рідною. Адже І. Мойсеїв зазначає: «світова література є вісником свободи духу від різних етносоціальних обмежень, а тому розширює горизонти й окриляє вільну думку. <...> Світова література – багатомовний корпус художніх перекладів, який утілює духовну цілісність людства, збагачує національні традиції та виражає спрямування історії до реалізації особистості» [7, с. 6–8].

Знайомство з особливостями іноземного, нового, іноді незрозумілого сприяє формуванню професійних якостей полікультурно-орієнтованого педагога, сприяє культурному самовизначенню. Вчитель, що має чітке явлення про власну культурну ідентичність, усвідомлює поняття культури та різноманіття способів її виявлення, здатен у подальшому навчити дітей поважати в кожній людині право бути самою собою, проявляти певні культурні особливості того чи іншого культурного регіону. Полікультурно-орієнтований педагог покликаний навчити дітей сприймати культурні відмінності як норму, а зустріч з ними – як можливість інтелектуального та емоційного збагачення, розширення світогляду.

Зарубіжна література як вагома складова художньо-естетичної освіти несе в собі різноманіття засобів впливу на особистість, і тому посідає важливе місце у формуванні особистості студента і школяра, є важливою складовою професійної підготовки майбутнього вчителя.

Будучи безцінним скарбом іноземної культури, зарубіжна література «іноді беззвітно, несвідомо, формує систему людських установок» [11, с. 9]. Однією з головних функцій предмету «Зарубіжна література» є виховна, в межах якої художні тексти сприяють становленню гуманістичного світобачення студентів, адже будь-який художній твір є носієм різноманіття цінностей, що сприяють формуванню морального стрижня молоді людини. Перерахуємо цінності, які містяться в художніх творах.

1) Вічні загальнолюдські цінності (любов, добро, істина, свобода тощо) відображаються в будь-якому літературному творі, і є тими базисами, на яких тримається духовність людини;

2) Конкретно-історичні (ідеологічні та політичні пріоритети, орієнтації в моді, етикеті, манерах і штампах поведінки тощо) притаманні кожному літературному твору, адже сам твір є продуктом тієї чи іншої епохи і історичного етапу розвитку. Конкретно-історичні цінності є базисом для формування цілісної картини світу в її історичному контексті;

3) Стіькі ментально-етнічні цінності (традиції, звичаї, риси національного характеру, освітня традиція, національне мистецтво, у тому числі і література) допомагають створити уявлення про культуру, національні цінності та самобутність народу країни, література якої вивчається. Знайомство з цим видом цінностей надзвичайно важливе для розвитку здатності до міжкультурного діалогу з носіями іншомовної культури;

4) Індивідуально-особистісні (справедливість, мужність, чесність, вірність тощо). Такі цінності переважно відображені в образах героїв літературних творів. Чим вище шкала індивідуально-особистісних цінностей людини, тим більше духовною та гуманістично спрямованою є його особистість, що, безумовно, важливо для майбутнього педагога;

5) Педагогічні цінності (любов до професії, вихованців, прагнення до постійного самовдосконалення, педагогічний обов'язок, відповідальність, справедливість, самовідданість тощо) відображені в багатьох літературних творах і служать орієнтиром соціальної та професійної активності студента, спрямованої на його професійний розвиток.

6) Християнські цінності (любов до Бога, людинолюбство, милосердя, співчуття, терпимість по відношенню до різних релігійних течій тощо). Незалежно від релігійної та етнічної приналежності людини, вони є тим базисом, без якого неможливе становлення ціннісного світогляду в умовах сучасної цивілізації і полікультурної освіти.

Серед стратегічних завдань реформування змісту професійної освіти у «Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»)» [2] визначено «демократизацію та гуманізацію навчально-виховного процесу, створення умов для опанування учнями надбаннями національної та загальнолюдської культури, виховання у них високих моральних і громадських якостей». Одним із засобів реалізації поставлених завдань вважаємо зарубіжну літературу як засіб формування особистості студента, виховання цілісної, гармонійно розвиненої особистості.

Сьогодні суспільство стрімко змінюється, а з ним і мистецтво, система цінностей, пріоритети у вихованні. Серед важливих змін у новій «соціально-художній реальності», зважаючи на які педагоги мають переглянути зміст та систему сучасного навчання та виховання, О. Семашко виділяв:

1) перехід від монотипістичної художньої культури (соціалістичного реалізму) до плюралістичної, полістилістичної художньої культури;

2) зміну системи критеріїв оцінки художньої творчості;

3) модернізацію тематики творчості, а з нею і трансформацію предметів художнього циклу;

4) розширення структури жанрів художньої творчості;

5) суперечливий і значною мірою негативний вплив вестернізованої масової культури на смаки й потреби молоді;

6) зростання розриву між масовою та елітарною художньою культурою, поширення художньої продукції низької якості, що знижує виховний вплив мистецтва;

7) формування нових творчих шкіл, розвиток різних художніх напрямків;

8) визначення художньої своєрідності зростаючих субкультур;

9) трансформацію функціонування мистецтва, зміну ієрархії його функцій, посилення його розважально-релаксаційного характеру.

У зв'язку з цим з'являються «нові художні потреби різних груп молоді», «змінився характер естетичної соціалізації» студентів [10, с. 6].

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що морально-естетичний розвиток сучасної молоді не може спиратися лише на художні твори класичної літератури та мистецтва, а вимагає включення у виховний процес також кращих взірців сучасного мистецтва, що надасть можливості викладачам сформуванню у студентів здатність сприймати ті або інші прояви художньої культури, орієнтуватися в еволюції морально-етичних поглядів сучасності, відрізнити справжнє від вульгарної підробки, орієнтуватися у змінах, що відбуваються у культурному житті, долучатися до світу митців та самовиражатися за допомогою художньої творчості.

Як зазначає І. Зязюн: «підготовка до входження в соціальне життя відбувається в контексті тієї культури, яка оточувала людину з часу її народження» [3, с. 11]. Саме тому необхідною умовою формування естетичної культури студентів, що відповідає вимогам сьогоденного життя та рівню розвитку суспільства, є виховання на яскравих прикладах митців-сучасників та їх творчості.

Сьогодні, у час глобалізації, для самовизначення студентів необхідними є культура комунікативних стосунків не тільки з представниками власної нації, а й з іноземцями. І предмет «Зарубіжна література» покликаний сформувати розуміння культурних відмінностей та універсалій, цінності кожної культури як частини культури всесвітньої, виховати повагу до особливостей співрозмовника у міжкультурному діалозі.

Виховуючи молодь на прикладах всесвітньої літератури та культури, педагог матиме змогу не тільки розширити мистецтвознавчий тезаурус студентів, а й допомогти зрозуміти особливості тих або інших націй, виховати повагу до чужих традицій та моральних уподобань, звернути увагу на те спільне для всіх, що об'єднує представників людства.

Вважаємо готовність до особистісного та життєвого самовизначення одним із основних новоутворень юнацького віку, яке виражається також у тому, що молода людина осмислює себе як представника певного покоління, яке характеризується певними важливими для багатьох подій суспільного життя, установками, смаками, модою тощо. Тому необхідним є включення в процес навчання зарубіжної літератури творів як класичного мистецтва, яке є джерелом суспільного досвіду та підіймає низку вічних питань, так і сучасного мистецтва, взірці якого висвітлюють актуальні проблеми сьогодення та віддзеркалюють дійсність сучасності з її естетичною культурою, особливістю мистецького світосприйняття, смаками, уподобаннями, прагненнями. Як зазначає О. Куревіна: «естетичні погляди суспільства являють собою реалізоване миттєве уявлення про естетичний ідеал, пронизують всю духовну культуру тієї чи іншої нації, проявляються як на рівні побутового мислення, так і на рівні художнього узагальнення, яким є мистецтво» [5, с. 8].

Передбачаємо, що синтез сучасного та класичного мистецтв у процесі вивчення предмету «Зарубіжна література» формує у молоді людини здатність до критичного сприйняття дійсності шляхом пропущення явищ крізь призму власної свідомості. Набутий естетичний досвід трансформується у внутрішню гармонію, збагачує внутрішній світ молоді людини. Натхнення класичним та сучасним переростає у потребу студентів до постійного контакту з прекрасним як у мистецтві, так і у повсякденному житті, підштовхує їх до творчого самовираження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волощук Є. Західні літературознавчі концепції – вітчизняні методиці / Є. Волощук // Зарубіжна література. – 1999. – № 11. – С. 7
2. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uzakon.com/documents/date_5x/pg_irwjos/index.htm.
3. Зязюн І. Естетичні засади педагогічної майстерності / І. Зязюн // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету імені В. Короленка. Серія «Педагогічні науки». – Вип. 5. – Полтава, 2008. – С. 5–11.
4. Кондрашова Л. Моральна психологічна готовність студента до вчительської діяльності / Л. Кондрашова. – К. : Вища школа, 1987. – 286 с.
5. Куревіна О. Синтез искусств в эстетическом воспитании детей дошкольного и школьного возраста / О. Куревіна. – М. : ЛИНКА–ПРЕСС, 2003. – 176 с.
6. Мирошниченко Л. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : [підручник] / Л. Мирошниченко. – К. : Вища школа, 2007. – 415 с.
7. Мойсеїв І. Зарубіжна література в людинотворчому вимірі: Книга для вчителя / І. Мойсеїв. – К. : Генда, 2003. – 218 с.
8. Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
9. Психологический словарь / [под общ. ред. В. Зинченко, Б. Мещерякова.] – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Педагогика, 1983. – 448 с.
10. Семашко О. Естетичне виховання в умовах нової соціальної естетичної реальності в Україні / О. Семашко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету імені В. Короленка. Серія «Педагогічні науки». – Вип. 5. – Полтава, 2008. – С. 5–11.
11. Столович Л. Жизнь – творчество – человек: Функции художественной деятельности / Л. Столович. – М., 1985. – 216 с.
12. Троцько Г. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... докт. пед. наук / Г. Троцько ; Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПНУ. – К., 1997. – 54 с